

DOKUMENTUMOK

PAPIU-ILARIAN: **Emlékirat**

(Papiu-Ilarian /1/ Emlékiratának szövegét, melyet 1860-ban készített Cuza fejedelem számára, *Moldován Gergely* A dáko-román ideál c. írásából vettük át - in: M. G.: A románság, Pleitz, Nagybecskerek 1895, pp. 402-420. - Eredeti szövege először a *Revista pentru istorie, archeologie și filologie* c. folyóiratban jelent meg 1883-ban - I. köt. pp. 133-145.)

(*Tóth Károly Antal*)

EMLÉKIRAT a románoknak a németekkel és a magyarokkal való viszonyáról úgy békében, mint egy Európa keletén kitörendő forradalom esetén, benyújtva A. I. Cuza fejedelemhez 1860-ban.

Ma Európának minden népe *szabadságért* és *nemzeti egységért* küzd. Minden nép nemzetiség és nem népcsoportok szerint alakult államokat akar, mint Európának mai legtöbb állama.

A nemzetiségi harc előre halad.

Európa némely monarchiáját nemcsak támogatni, hanem ezen nemzeti egységre való törekvések élére látjuk állani.

Victor Emmánuel, Garibaldi mellett, fegyverrel a kezében létesíti az olasz eszményképet.

Nemcsak az olaszoknak, más népeknek is van nemzeti ideálja.

I. Germanizmus

A németek ideálja: a nagy, szabad és egységes Németország.

Ezen nagy Germánia, melyben a németek hisznek, a Balti-tengertől a Fekete-tengerig terjed.

A németek igen jól tudják, hogy a jövő időnek ezen Germániája egyhamar nem létesíthető. Ők azonban erősen hiszik, hogy amint megnémetesíthették Cseh-Morvaországot, Sziléziát, Stíriát, Karintiát, Pomerániát és Posent stb., melyek egykor szláv tartományok voltak, apránként Magyarországot, Erdélyt és a román tartományokat hasonlóképpen megnémetesíthetik.

A legszabadelvűbb német pártok a keleti háború tartama alatt Ausztriát csak egy dologért hibáztatták: hogy a Dunánál oly gyámoltalan módon képviselte a német érdekeket.

Ezen németországi szabadelvű pártok nem szeretik ugyan Ausztriát, örvendenek azonban, mikor látják, hogy Ausztria saját tartományait megnémetesíti, hívén, hogy Ausztriának egyedüli missziója a germanizmus terjesztése; ez az ő egyedüli életfeltétele. Hiszik továbbá, hogy Ausztria el fog esni, s hogy aztán a megnémetesített sok tartománya a Balti-tengertől a Fekete-tengerig terjedő szabad és egyesült jövő Germániája számára a legszebb örökség lesz.

Minden német eképpen hisz.

Ezen ideálért dolgoznak diplomataik, politikusaik, irodalmi férfiak és a tanáraik. Ezen eszmékben nő ifjúságuk az iskolában.

Ezen ideálért dolgozik Németország oly sok egylete; a közgazdaságiak leginkább, s azok, melyek a Keletnek s leginkább a román tartományoknak német kolóniák útján való germanizációját célozzák. Ezen társaságok egyik fiókirodája Bécsben a következő felirattal bír: *"A bánáti és dunai tartományok gyarmatosítását segélyező egyesület"*.

A germanizáció e pontjára nézve a legkisebb különbség sincs Ausztria és Poroszország, a retrográd és demokratikus pártok között.

Egyetlen különbség van ezen német pártok között, hogy

az ausztriai párt azt hiszi, hogy a jövő Germániája *Ausztriáé* lesz;

a porosz párt szintén hiszi, hogy a jövő nagy Németország úrnője *Poroszország* lesz;

a demokratikus párt ellenben reményli, hogy Ausztria és Poroszország is el fog esni, s a jövő Germániája a Balti-tengertől a Fekete-tengerig terjedő nagy *köztársaság* lesz.

Ezen német ideál, ha valaha akár osztrák, akár porosz, akár demokratikus formában létesülhetne, elnyelné a románokat.

Ezen ideál nehezen létesíthető, de nem utolérhetetlen; egyáltalában nem volna jó, ha a románok politikusai megvetéssel, vagy érdektelenséggel tekintenének arra. Kinek ne jutna eszébe az 1848-i frankfurti parlament, hová a német értelmiség eleje gyűlt volt össze, s hol napfényre került a germanizmus minden terve? S aztán csak a vak nem látja be, hogy mily félelmetes haladást tesz a germanizmus Európa keletén. Erdélyben szászok vannak; az elnémetesedett Bukovina ma majdnem elfelejtette, hogy minapában Moldova legszebb és legerősebb része volt. Moldova városai a zsidóké, s a zsidó, ha tanul, azt mondja, hogy ő német. Mindkét román tartományban több százezer osztrák alattvaló konzuláris jurisdikcióval bír. Az ország bojárjai Németország gyarmatosító társulataival tárgyalnak, hogy németeket hozzanak be a románok terjedelmes birtokainak megművelésére. Egy belső ösztön hajtja a románokat Európa latin kultúrájának az elfogadására, mely nélkül alig volna remény a jövőben való megszabadulásra.

II. Szlávizmus

A szlávoknak is van ideáljuk.

Az a 80 millió szláv, Szlávia fiai, Orosz-, Poroszországban, Ausztriában és Törökországban elszéledve, szintén a szláv nemzet szabadságáért és egységéért küzd.

Ezen pánszlávok némelyike orosz párti; hiszik ugyanis, hogy Oroszország a törökországi és ausztriai szlávokat egykor egyesíteni fogja.

Mások a különböző szláv családok konföderációjában hisznek; azon konföderációban, mely magától értetődik, csak Ausztria és Törökország romjain létesíthető.

Leginkább a déli szlávok (bolgárok, szerbek, bosnyákok, montenegróiak, horvátok stb.) nemzeti föderatív-egyesülése volna az, mely legközelebről érintené a román érdekeket.

A déli szlávok ezen föderatív-egyesülésre dolgoznak.

Napjainkban ily dolgok lehetetleneknek nem mondhatók.

Az oroszok és minden szláv természetes ellenségei Ausztriának és Törökországnak, és midőn az oroszok és a szlávok Ausztriával és Törökországgal látszanak tartani, miként az 1848-ban is megtörtént, az inkább egy múltó expediens politikájukban, míg nemzeti egységi eszméjük elég érett nem lesz a megvalósításra.

III. Magyarizmus

A németek és a szlávok között laknak a magyarok és a románok.

Az a 4-5 millió magyar és 8-9 millió román, mintha a gondviseléstől arra volnának hivatva, hogy a német és a szláv ideál valósítását megakadályozzák, amennyiben úgy az egyik, mint a másik a magyarok és a románok belovasztását célozza.

Szerencsétlenségből.

A magyarok ideálja Árpád ősapjuk terve: *Egy erős Magyarország az Adriától a Fekete-tengerig.*

A magyarok minden időben küzdöttek ezen ideálért, egyszer sem valósíthatták meg azt, de azért egyszer sem estek kétségbe.

Egyelőre megelégednének a magyarok egy oly Magyarországgal is, melynek részei nemcsak a tulajdonképpeni Magyarországból állának a Tiszáig, hanem Horvát- és Tótországból, Bánátból, Biharból, Máramarosból és Erdélyből is.

A havasalföldi és moldvai havasok aljáig terjedő ezen ideiglenes Magyarország urainak, a magyaroknak, legkisebb kétségük sincs abban, hogy idővel könnyűséggel meghódíthatják aztán a román tartományokat is, melyek történelmi jogalapon szerintük a magyar szent korona részei gyanánt vétetnek tekintetbe. Míg ezen idő bekövetkeznék, a közvéleményt saját javukra akarják előkészíteni. A magyar demokraták az európai demokráciát készítik elő. Politikusaik európai érdek gyanánt mutatják ki: keleten egy hatalmas Magyarország fennállását. Eötvös felhívja Ausztria császáranak, hogy Magyarország királyának minőségében nem használja több eréllyel a román tartományok feletti jogát; minden magyar örvendene annak, ha ezen tartományok a magyar korona jogán és címén a császár kezére jutnának; teszik pedig ezt azon reményben, hogy Magyarország egykor megszabadulván a németektől, ura maradna a román tartományoknak is. Nemcsak a magyarországi, de a bukaresti magyar lapok is bírnak bátorsággal Magyarország történelmi jogairól beszélni a románok felett.

Ezen nagy Magyarországnak lassanként való létesítésére a magyarok hihetetlen erélyt fejtenek ki leginkább II. József /2/ idejétől fogva, aki őket elnémetesíteni akarta.

A magyarok akkor ébredtek fel a századok álmából akkora lelkesedéssel, amely le nem írható.

1825-ben alapították a magyar akadémiát. Széchenyi gróf összes birtokainak egy évi jövedelmét áldozta fel e célra. Hasonló módon csináltak Magyarország többi mágnásai is.

Soha és sehol nem volt egy akadémiának sem akkora fontossága a nemzeti ügyre, mint ezen magyar akadémiának.

Ezen akadémia, mely az egész magyar értelmiséget a társadalom minden osztályából magában egyesítette, a magyarizmus nagy tervét megalkotta. *Mindenekelőtt megmagyarosítani az összes szlávokat és románokat*; azután földbirtokosítani őket, s így mint magyarokat, részesíteni *az ország minden jogaiban*. Úgy hitték, hogy az iskolák és más érdekek, jelesen földbirtokok ígérete útján sikerülni fog az erdélyi összes románságot tíz év alatt megmagyarosítani. Az erdélyi magyar párt feje, br. Wesselényi, 1843-ban részletes tervet készített a román népnek nem kevesebb, mint 10 év alatti megmagyarosítására. E terv közzé is tétetett. A magyarok azt hitték, hogy a magyar arisztokrácia részéről jövő oly nagylelkű jótétemények után a szlávok és a románok megtisztelve érzik magukat a magyar névvel, mint egykor a barbárok tették a rómaival, s ez úton megsokasítván a magyar nemzetet, mindnyájan készek lesznek a nagy Magyarország függetlenségéért harcolni.

1825-től 1842-ig a magyar terv óriási lépéseket tett. A magyarok egész komolyan hitték, és egész naivitással bevallották, hogy oly régi és hős nemzet, oly felséges nyelv, oly fényes jövő, mint a magyaroké, soha nem volt és nem lesz egyik népnél sem a föld kerekégén. Minden, ami szép volt a világon, minden magyar dolognak tűnt fel előttük. *A magyarok istene* az égi trónuson Attila képét viseli, jobbján Szent István magyar király, mint első a többi szentek között. Tehát "minden ember legyen ember és magyar", énekelték a költők, és e költők mind magyarok voltak. A lelkesedés csodákat művel, és másokat is elragad. Már megelőzőleg az egész román arisztokrácia megmagyarosodott. Most a román értelmiség kezdett megmagyarosodni.

Minden magyar párt, úgy ma is, egymást felülmúlni akarta a hazafiságban.

A magyaroknál e tekintetben nincs különbség az arisztokrata és a demokrata között: sem Széchenyi és Vay, sem Kossuth és Klapka között. Nem a célra, hanem az eszközökre nézve különböznek.

Mikor a paraszt nem kívánt volt egyebet, mint tartozásainak határozottabb alapon való rendezését, a magyar arisztokraták voltak az elsők, akik javasolták a parasztnak földbirtokkal való ellátását, habár a paraszt más vallású és más nyelvű volt. Ezt a magyarok azon célból cselekedték, hogy anyagi javakkal megvásárolják nemzetiségeiket. Akármint legyen a dolog, a magyarok által adott ár elég nagy vala. Erre volt képes a magyar patriotizmus!

Eközben úgy a románok, mint a szlávok között akadtak férfiak, akik felismerték a veszélyt, mely a magyarizmus alakjában fenyegette a román nemzetiséget. A császári udvar mentére hagyta a magyart, de más részről felbátorította a szláv és román ellenzéket.

Eljött az 1848-ik év.

Az osztrák kormány a magyarok minden követelését teljesítette. Más oldalról uszította a szlávokat és a románokat. A románok és szlávok, természetesen, tiltakoztak a magyarokkal való egyesülés ellen, s nemzeti jogokat követeltek. Ausztria mindent megígért. Az erdélyi románok mint az oroszok küzdöttek, faágyúkkal, lándzsákkal a magyar ágyúk és puskák ellen.

A magyar forradalom megbukott.

Ausztria, mint egy valódi német Kossuth, ahelyett, hogy a románoknak és szlávoknak tett ígéreteket beváltotta volna, a monarchia összes népeit osztrák, német számba kezdte venni.

Ma ismét nagy mozgalom van Ausztriában, és főként Magyarországon és Erdélyben.

A magyarok mit sem tanultak a tapasztaltakból, és az 1848-i igazságtalanságaikból és tévedéseikből egyet sem felejtettek el.

A magyarok ismert erélyükkel ismét csak egy nagy Magyarorszáért akarnak küzdeni, s egyre követelik a románoktól, hogy magyarok legyenek; ők mit sem akarnak tudni Erdély függetlenségéről, az erdélyi, valamint a Tiszaig terjedő vidékek három milliányi román lakosságának nemzeti függetlenségéről és egyenjogúságáról.

A románok ma is, mint 1848-ban, két tűz között találják magukat, mely legjobb erőiket paralizálja. A németek között, akik 1848-ban megcsalták őket; a magyarok között, akik mit sem akarnak tudni a román nemzetiségről nemcsak Magyarországon, de Erdélyben sem, amely pedig egy román ország, s mégis követelik, hogy Magyarországgal egyesüljön.

A magyar jól tudja, hogy a románok nem szeretik a németeket, ezért történelmi jogaikból semmiféle engedményt nem tesznek. A németek azonban tudják, hogy a románok nem akarnak magyarok lenni, éppen ezért a német kormány teljesít minden magyar követelést, mely a románok elnyomását célozza, meg lévén arról győződve, hogy eképpen biztosan új harcot fog a magyarok és a románok között előidézni.

E szerint német részen ugyanazt a cselszövevényt, magyar részen ugyanazt a minősíthetetlen dölyföt látjuk, mely könnyen okozhatja ismét úgy a magyar, mint a román bukását.

Magyar és román között a főküzdelem nemcsak a román nemzetiség elismeréséért folyik, hanem emellett Erdélyért is.

A magyarok nem tudnak elképzelni egy Magyarországot Erdély nélkül. A románok ellenben nemcsak, hogy Erdélynek Magyarországgal való egyesülését nem akarják, hanem a bánáti, bihari és máramarosi románok egyesülését is követelik, a Tiszaig Erdéllyel.

A magyarok félnek attól, hogy az esetben, ha Erdély független maradna Magyarországtól, az az 500 ezer erdélyi magyar-székely a románok között, kik csak Erdélyben egy milliót számlálnak, eltűnnének. Ezen kívül attól is félnek a magyarok, ha Erdély Magyarországtól önállónak maradna, másrésztől Magyarország külön válnék Ausztriától, akkor Erdélyt mi sem akadályozná abban, hogy a román fejedelemségekkel ne egyesüljön. Ez az ok, amelyért a magyarok annyi eréllyel küzdenek Erdélynek Magyarországgal való egybeolvasztásáért, hogy a magyarok kiáltják, és zászlóikra felírják: *"Unió vagy a halál!"*

Ami az erdélyi románokat illeti, ők valamint 1848-ban, hasonlóképpen ma is, tiltakoznak Erdélynek Magyarországgal való uniója ellen, mert Magyarországgal egyesülvén, ők Magyarországon egészen elvesznek. Erdélyben azonban számuknál fogva mindig uralkodnak. És egyesülvén Magyarországgal, a románok beleugranak Magyarországnak Ausztriával való háború eshetőségeibe; egy olyan háborúba, melyben a románok kénytelenek volnának magyar név alatt küzdeni a magyarok nagyobb dicsőségére; míg Erdély önállónak maradván Magyarországtól, háború esetén érdeke volna legalább egyelőre semlegesnek maradni, s csak a körülmények kifejlődése mutatná meg, hogy vajon kényszerítve van-e s mennyiben részt venni egy ilyen háborúban?

Más részről a románok is értik, hogy Erdély független volta Magyarországtól nemcsak az erdélyi románok speciális érdeke, hanem általában az összes románok speciális érdeke is.

Végre ami ezen erdélyi ügyben Ausztriának politikáját illeti, Ausztriának nincs érdekében Erdélynek Magyarországgal való uniója, mert attól fél, hogy ez utóbbi Erdély egyesülésével igen nagy erőre tenne szert.

Mindezek mellett hiszem, hogy Ausztria, mint 1848-ban, most hasonlóképpen megengedi a magyaroknak Erdély unióját. És miért? csak azért, hogy a románokat a magyarok ellen provokálja, hogy elkerülhetlen harcba kergesse őket, mint 1848-ban.

A román ideál

Valamint a németek, szlávok és magyarok, hasonlóképpen a románok is bírnak ideállal.

A román ideál: az összes románoknak egy politikai testben való egyesülése, azaz Dáko-Románia.

A román és idegen írók rég népszerűsítik ezen ideált. Mihai Viteazul /3/ vette azt először munkálatba.

Ma, amikor az összes népek kifejezett akarata nemzeti államokat alkotni, mikor minden erő mozgásban van, midőn egy pillanat csodákat hoz létre, amiket csak századok, de még századok folytán sem gondoltak lehetségesnek, ma semmi sem mondható lehetetlennek.

Mindenesetre, ha a németnek és a magyarnak szabad a Fekete-tengerig egy Németországot és egy Magyarországot hozni forgalomba, miért ne volna szabad a románoknak is arany álmára, és annak esetleges megvalósítására gondolni?

Ha ezen álmom éppen olyan hamar megvalósítható nem is volna, mégis a román kormányok minden tényének mindenkor olyan jellegűnek kell lennie, hogy legalább a nagy eszmét, az egész román nemzet jövőjét ne kompromittálja.

A román tartományokat /4/ összevéve, vagyis:

Románia, Moldova (Besszarábiával és Bukovinával).

Erdély (Bánáttal, Biharral, Máramarossal a Tiszáig) 5720 négyszög mérföld területtel bírnak.

Vagyis a románok által lakott Dnyeszter, Duna, Tisza és Kárpát terület akkora volna, mint Olaszország vagy Nagy-Britannia, tíz millió néppel, melyből alig egy millió volna idegen. Ezen terület azonban kétszer annyi népet is tudna táplálni.

Am vizsgáljuk ezen eszményi államot először nemzetiségi, azután stratégiai szempontból, a végén ám lássuk, hogy ezen állam a körülmények szerint lehetséges-e, vajon Európa politikai érdekeivel ki lehetne-e azt egyeztetni, vagy nem?

Nemzetiségi tekintetben az ideális román állam egyike volna a leghomogénebbeknek egész Európában. Lakói mind románok; kompakt tömegekben; mindenik egy nyelvet beszél, dialektusok nélkül: a Máramaros széléből való román értekezni tud a galíciai vagy a brailai románokkal; míg a velencei olasz nem érti meg sem a torinóit, sem milanoit. Erdély egy millió román számlát, kik között szétszórva él mintegy 200 ezer szász és német, s alig 500 ezer székely és magyar. Bánát, Bihar, Máramaros a Tiszáig még egy félmillió román számlál, hasonlíthatatlanul kevesebb idegent. Igaz, hogy a magyarok és szászok értelmesebbek és vagyonosabbak is, mint a románok, ezek azonban számukkal elnyelik őket, s a vitézséget illetően nem múlják felül a magyarok a románokat. Stratégiai szempontból alig volna állam Európában a természettől kedvezőbb állapotban.

Dáko-Románia, mint földrajzi egész, valóban rendszeres egészet képez.

A Tisza, Duna és Dnyeszter, mint egy ezüst lánc veszik körül minden oldalról, s egyúttal megvédik az idegen betörések ellen. A Duna (Danubius, salus Reipublicae) és várai megvédték a rómaiakat a barbárok ellen, a románokat a törököktől. A Dnyeszter és erődítményei megvédték Stefan vajdát /5/ a tatárok ellen; hasonlóképpen a Tisza is.

Erdély arany Kárpátjai egész Románia protektorai volnának. A magas Erdély Dácia központján van, mint egy legerősebb s legfontosabb természeti erődítmény. Központon lévén, természetesen uralja a Bánát és a Bihar térségeit a Tiszáig; uralja Moldova hegyeit és völgyeit s Havasalföld mély síkságát.

Aki ura ezen stratégiai központnak, ura Erdélynek, ily körülmények között kevés bölcsességgel úr az egészen a Tiszáig és a Fekete-tengerig.

Oly hatalmas Erdély stratégiai szempontból.

Azonban Erdélynek ezen hadászati fontosságát csak a régi rómaiak fogták fel. Itt erősítették meg magukat, itt, e centrális Dáciában, Erdélyben. Itt volt Szármiszegetuza, itt a gyarmatok s a fontosabb municípiumok.

Ők tudták, hogy aki bírja e várat, bírja az egész környéket. Az áthághatatlan hegyek urai voltak a síkságoknak. A rómaiak nem voltak visszaverve, hanem jószántukból vonták ki légióikat Dáciából. A barbárok nem fogták fel Erdélynek hadászati fontosságát, s ezért esett el egyik a másik után. S dacára annak, hogy a románok sem dicsekedhetnek azzal, hogy ama fontosságát ismerték volna, mégis az örökkévaló Kárpátok voltak minden időben a román nemzetiség menedékhelyei. Azon Kárpátokból kötött ki Negru Voda /6/; azokból Dragos/7/. Hős az, aki elfoglalja az országot, s igen gyenge, aki elveszíti, mert nehezebb meghódítani, s legkönnyebb megtartani azt. Ausztria császárai míg erősek voltak (1516-1696) /8/, a magyarokkal, a törökökkel, a románokkal verekedtek meg, amíg urai lehettek Erdélynek. 1849-ben, mikor Puchner németjei és az oroszok Erdélyből Havasalföldre húzódtak ki: Iancu, az irreguláris román légiók prefektusa vitézül megállott Erdély keleti havasaiban, elpusztította a szorosokhoz közeledő magyarokat, s Kolozsvár és Bánffyhunyard vidékéig kimondhatatlan félelemmel töltött be minden magyart egészen a Tisza partjáig; a Iancu támadásaitól való félelem miatt a magyarok nem tudták a Havasalföld és Moldova felőli szorosokat megvédelmezni, s így a németek és oroszok minden nehézség nélkül ismét ott jöttek be, ahol kimentek.

Aki ura Erdélynek, ura a román tartományoknak.

Ezt az igazságot nemcsak az osztrákok, nemcsak a magyarok ismerték, hanem ismerte azt Mihai Viteazul is. Ez megunván hol a török, hol a német, hol Báthory alatti magyar vazallitást, elfoglalta Erdélyt; itt még fővárosát is megállapította, ahonnan egész Romániát kormányozta.

O tempora! Az akkori románok nem értették meg Mihait, a magyarok elárulták, Ausztria meggyilkolta.

De nemcsak Mihai, hanem Havasalföld és Moldova más urai is, Stefan cel Mare, Petru Rares /9/ és mások sorban egészen a fanarióták idejéig igen jól tudták, mily veszedelmesek Erdély urai a román fejedelemségekre nézve.

Innen látjuk, hogy a fejedelemségek többi jó urai is korán gondoskodtak róla, hogyha Erdélyt már nem foglalhatják, legalább uralják szorosait, egy-két várral bírván Erdélyben. Beszterce, Csicsó és Küküllővár majdnem minden időben a moldvaiaké volt; Fogaras és Omlás a havasalföldieké. E mellett Moldova urai egyúttal Bukovina urai is voltak. Ha nem bírták volna az erős Bukovinát s Erdélyben azon várakat, ha a fejedelemségek akkori

Kárpátszélei nem uralták volna Erdély szorosait és ha végre, a magyarokkal való háború esetén az akkori románok nem folyamodhattak volna a törökökhöz és a lengyelekhez: a fejedelemségek függetlensége az erdélyi uralkodókkal szemben nem lett volna fenntartható. Így azonban a függetlenség bizonyos alakban fenntartatott. És miként? Hol a törökök, hol a lengyelek segélyével, a körülmények szerint.

A mai fejedelemségek ausztrális széleivel miután elvesztették Besszarábiát, nem bírják Bukovinát; miután Erdélynek Moldova (Ojtoz és Tölgyes), mint Románia felőli szorosai (Temes, Vöröstorony és Vulkán) Erdély urai birtokában vannak, úgy hogy mikor ezek akarják, beléphetnek a fejedelemségekbe anélkül, hogy mi is beléphetnénk hozzájuk; ma, mondom, a tartományok stratégiai szempontból egy sokkal veszedelmesebb helyzetben vannak, mint az elmúlt századokban voltak.

A fejedelemségeknek Erdély nélkül nincs jövőjük Európában.

Azok Erdély nélkül haszontalan kétes hitelűek volnának, s ez állapot mindaddig tartana, amíg csak Európa államai között váltakozó vetélkedés és érdekellentét forogna fenn.

Erdélynek az egyesülése a fejedelemségekkel megmentené ezeket a haláltól; létesítené a román állam rendszerét, és Románia örök életének alapjait vetné meg.

De vajon az egész román nemzet így módon való egyesülése; egy nagy Románia, melynek középpontja Erdély volna, az esetben, ha az a körülmények szerint létesíthető volna, vajon kibékíthetné-e Nyugat-Európa érdekeit is?

Lássuk.

A mai Európa, az olasz forradalom után, Európa keletén egy más forradalmat lát keletkezni. Európa már most egész komolysággal foglalkozik azzal, hogy vajon melyek volnának a Keleten előkészülő forradalom eredményei?

Mi lesz Ausztriából és Törökországból, Magyarországból és a fejedelemségekből?

Egy pontban, úgy tetszik, hogy Nyugat-Európa államférfiai egyetértenek, abban ugyanis, hogy Európának a Dunánál egy hatalmas államra van szüksége, mindenesetre egy hatalmasabbra, mint minők ma a fejedelemségek; egy olyan államra, mely Oroszországgal szemben segélyt tudjon nyújtani az európai egyensúly fenntartásában.

Ezen dunai állam volna: vagy egy regenerált Ausztria egész a Fekete-tengerig; vagy egy Magyarország a Fekete-tengerig; vagy egy Románia a Tiszáig.

Ami Ausztriát illeti, kevés rokonszenvvel találkozik Európában. Mindamellett komolyan beszélnek a Dunánál való kártalanításáról Velencéért.

Ausztria elvesztvén Velencét, kétséget nem szenved, minden erkölcsi és anyagi, politikai, diplomáciai erőit összpontosítná, hogy később még fegyverrel is a kezében kiterjeszkedhessék a Fekete-tengerig. Egyelőre lehet, hogy a román fejedelemségeknek, valamely osztrák herceggel az élén, a függetlenség árnyékát engedélyezné, amíg végleg magába olvasztaná őket. Így tett ő a 16-ik században Magyarországgal, így a 17-ik század végén Erdéllyel. Csak Oroszország nem tudna ezzel egykönnyen kibékülni. Azonban ki tudja, nem mutatkoznék-e egy más ekvivalens Oroszországra nézve. Anglia érdekei csak nyerni tudnának.

Ami a Fekete-tengerig terjedő Magyarországot illeti, ennek Európa politikusai között több barátja volna. A magyarok Európában ismertebbek, mint a románok. Fényesebb történetük van, mint a miénk. Ők hazafiasabbak, mint mi, egyszóval a dolyfős magyarok, mint a múlt században, úgy ma is igen veszedelmes szomszédok reánk nézve. Ha a magyarok egy Ausztria elleni forradalomból mint győzők kerülnének ki, urai volnának Magyarországnak és

Erdélynek, s ezen utóbbi országból uralkodnának a fejedelemségek felett is. Ezek akkor alig tudnák függetlenségüket fenntartani Ausztria dolyfös legyőzőivel szemben. Európának pedig lehet, hogy nem volnának érdekei megvédeni minket.

Még van egy kombináció, a legigazságosabb, s egyúttal Európára nézve a leghasznosabb is, fájdalom azonban, szerencsétlenségünkre Európában kevésbé népszerű.

Ezen kombináció szerint a dunai állam, melynek Európával együtt mérsékelni kellene Oroszországot, sem osztrák, sem magyar nem volna, hanem román állam: *egy Románia összetéve a fejedelemségekből, Havasalföldből, Moldvából és Erdélyből a Tiszáig terjedő részekkel*. Ugy történelmi, mint nemzeti jogunk egy ily állam megalakítására sokkal hatalmasabb, mint a magyaroké; egy ily állam inkább megfelelné Európa érdekeinek, mint a magyarok történelmi Magyarországa, összetéve magyarokból, horvátokból, szerbekből, szlovákokból, románokból és más népekből, azaz annyi heterogén elemből, melyeket egy magyar államban egyesítve ugyancsak egy Magyar-Ausztria-félét mutathatnának fel, mely minden pillanatban megzavarhatná Kelet-Európa nyugodalmát.

Tudom, hogy a Haemus-hegyig terjedő Romániáról beszélnek. Bulgária azonban szláv nyelvet beszél, s aztán a Kárpát és a Haemus közötti völgy nem volna fenntartható sem a Kárpátok, sem az Észak uraival szemben. Erdély és nem Bulgária a legszebb és a legvitálisabb rész a széthasított román nemzet testéből.

Románok ura!

E nehéz időben mi a teendő?

A./ Benn:

1. Először és mindenekelőtt, bármely áron, szerveztessék, szaporíttassék a haderő; azután ismét a haderő; és végre is a haderő szerveztessék és szaporíttassék.

A kormány nyerje meg a közvéleményt és a nemzet bizalmát:

2. Jó igazságüggyel; és mindenekelőtt

3. a fejedelem mindenképpen kísértse megnyerni a nép szívét: földbirtokosítván a parasztot, hogy így a parasztnak érdeke legyen szeretni urát és hazáját, s mind a kettőért harcolni legyen képes; a paraszt valódi román, és nélküle egyetlen nagy dolgot sem lehet keresztülvinni.

4. Egyetlen nemzeti közoktatási központ teremtessek a fejedelemségekben: a nemzet valódi hazafiságának megvilágítására és növesztésére.

5. Növesztessenek a nemzet finánci: szükség esetében a zárdajavak szekularizálандók; a felajánlott zárdák ügye nehogy idegenek által bíráltsassék el, mert ez az ország kárára történék, ez becsülete, méltósága és jogai ellen történék Romániának.

6. A kormány tekintélye ekképpen növekedvén, az egyszer s mindenkorra vessen véget a cselszövénynek, mely a nemzet legvitálisabb részét emészti fel.

B./ Künn:

1. A fejedelem legjobb viszonyban álljon Olaszországgal és Franciaországgal. A román ügynökök juttassák eszébe a latin Európának, hogy ne hagyja el Kelet-Európa mindenkitől fenyegetett, úgy a németektől, mint a szlávoktól lefegyverzett római kolonusait. A román ágensek ne szünjenek meggyőzni az olasz és francia kormányokat arról, hogy Erdély román

tartomány. A kormány tartson írókat, akik megmutassák Európának, hogy a fejedelemségeken kívül még vannak románok.

2. A román kormány idő előtt nemhogy Oroszországgal, de még Ausztriával se rontsa meg a barátságot. Az Ausztriával való barátság azonban soha se menjen oly messzire, hogy a román kormányt a románokra nézve nagyon veszedelmes két dologra rávehesse, s jelesen: a./ nehogy valaha a román kormány beleegyezését adja abba, hogy a fejedelemsége területén német kolóniák telepíttessenek le, legyenek azok bármely részéből a német államoknak, és b./ nehogy beleegyezzen valamilyen kiterjesztésébe, legyen az bármily csekély is, az osztrák konzuláris jurisdikciónak, mert a fejedelemségekre egyetlen konzulátus sem oly veszedelmes, mint az osztrák.

3. A külső dolgokra nézve nemcsak a kormányokkal, de a népekkel is jó lesz egyetértésben lenni. Az igazat megvallva, a kormány jól cselekszi, ha még a magyarokat is meghallgatja; azonban mindenkor jusson eszébe az, hogy a magyarok kiengesztelhetetlen ellenségei a román nemzeti létnek, s leginkább a Kárpátokon túli románoknak. A magyarokkal meg kellene értetni, hogy csak ők s a románok állanak Európa keletén a németektől és a szlávoktól körülveve, érdekükben állna tehát békét hagyni az erdélyi románoknak, mert máskülönben sértő dölyfjük Ausztria karjaiba taszítja őket; s hogy jobb volna az erdélyi románokat egyenlő barátokul elfogadni, és egy forradalom esetén jobb volna az erdélyi románokat még semlegesekül is bírni, mint ellenségekül. Jól teszi a kormány, hogy a törökországi szlávok mozgalmait figyelemmel kíséri, különösen pedig a bolgárok, szerbek aspirációit stb.

Lehet, hogy Európa keletének legközelebbi harca a magyarok forradalma lesz.

Ha e forradalom győzedelmeskednék, megváltoztathatná Európa képét s a román politika helyzetét.

Ezen forradalom kezdetét vevén, mit csináljanak a szegény erdélyi románok? Kikkel tartsanak ők? A magyarokkal? Ezek azt vitatják, hogy Erdély Magyarországé. A németekkel? Ezek mindig hűtlenek voltak! Független politika talán? Nincsenek azon helyzetben, hogy ilyet csinálhassanak.

Az erdélyi román arisztokrácia elmagyarosodott. Mai vezetői papok és néhány irodalmi férfiú. Oh, minő nép ez!

Szebb minden románnál, erényesebb, épebb, lelkesebb minden románnál, és vitézebb mindenkinél. 1848-ban nemcsak a férfiak, de élükön Pelagi Rosiával az aranyhegyek női is küzdöttek, és kivívtak fényes győzelmeket. Minő csodákat lehetne csinálni e néppel, ha alkalmas vezetői volnának, és volna egy nemzeti zászlója, hogy az követhesse! Azonban fájdalom! E nép nélkülözi a vezetőket... *Nave senza nautiero*.

Az erdélyi románok ilyen körülmények között a fejedelemségek felé vetnék tekintetüket, innen várnák a jelt, mert csak innen várják szabadulásukat. Mikor Cuzát fejedelemnek választották, Erdélyben a románok lelkesedése talán nagyobb volt, mint a fejedelemségekben. Egy magyar forradalom esetén lehetetlen, hogy a románok magyar minőségben küzdjenek, magyar név alatt, magyar dicsőségért; lehetetlen, hogy Erdélyt elárulhassák a magyaroknak, amint ezt a magyarok kívánnák. De éppen olyan veszedelmes harcolni, mint 1848-ban, a perfid németért is. Rájuk nézve talán legóhajtandóbb volna a semlegesség: ezt azonban meg nem tűrnék a magyarok, nem a németek! A német ismét engedélyezni fogja Erdély egyesülését Magyarországgal, és ezzel ismét a viszály magvait hinti a magyar és a román nép között.

Egy belső ösztön készíti az erdélyi románokat annak hívésére, hogy kitörvén a magyar forradalom, a román fejedelemségek annak folyama alatt ölbe dugott kézzel állni nem tudnának.

A románok ura, ha nincs, alkosson utat és módot okosat; egy utat és egy módot, mely nehogy valamiképpen veszélyeztesse a fejedelemségek lételét; egy utat, hogy Erdélyben láthassa magát a románok központján! Melyik volna az az út és mód? Melyik az indok? Hogy segítséget vigyen a magyaroknak? talán a németeknek? vagy a románoknak? fenntartani Erdély semlegességét a magyar forradalom tartama alatt? Meg volna ezzel az út, hogy ez esetben kikerültessek egy török, egy orosz invázió? Ezen kérdésekre csak a körülmények aktualitása és különfélesége tudhatna felelni. Egy dolog azonban több mint bizonyosnak tetszik előttem: hogy a Kárpátokon túli románok, férfiak és nők, öregek és ifjak mindnyájan készek volnának meghalni Cuza fejedelemért. Az erdélyi románok nemcsak lelkesültebbek, hanem hűségesebbek és állhatatosabbak a többi románoknál.

Petru Rares, mikor Erdélybe lépett, és vagy tízszer lépett be, mindenekelőtt a lengyelekkel békült ki, azután a tatárok felől biztosította magát, azután elment Erdélybe, állítván, hogy a töröknek megy segítségül a magyarok ellen, néha a magyarnak a német ellen, de mindig a románok javára. S mindannyiszor mint győző tért vissza, rendre, egyenként megvervén a románok szomszéd ellenségeit. Hütlenséget hánytak szemére, azonban a leghütlenebbektől odavetett hütlenségi folt nem fogott Petru Raresten.

Mikor Mihai Viteazul, 30.000 emberből álló hadserege élén belépett Erdélybe, s emberei között voltak lengyelek és kozákok, a törökök azt hitték, hogy Erdélyt az ő számukra foglalja el, és valóban, Románia Mihai távollétében bántatlan maradt a törököktől. A németek, Erdély malkontentái, azt hitték, hogy Mihai őket a gyűlölt Báthory Andrástól /10/ jött megszabadítani; bíztak tehát abban, hogy Erdélyt a németek számára foglalja el. Ezen Báthory, Erdély fejedelme azonban, ki röviddel azelőtt támogatta a Mihai elfogatására és török kézbe adására vonatkozó tervet, a nagyszebeni ütközet előtt alig tudott róla, hogy Mihai Erdélyben van. Mihai győzött. "Audaces Fortuna juvat", s a győző Erdély ura lett. Nemsokára Moldovából elűzte Movilát és lengyeleit, s Gyulafehérvárról kezdte kormányozni mind a három tartományt. A török, a német és a lengyel vetélkedtek a követ- és ajándékküldésben, és barátságát kérték ki. A magyarok és a lengyelek árulása, a németek véres hütlensége, az erdélyi akkori románok tudatlansága, s leginkább Mihainak, a nagynak, igen nagy önbizalma, megbuktatták akkor a románok hőségét és a román ügyet.

Oh, románok hercege és ura! Segítsen meg téged a román nemzet géniusza, hogy bölcsességgel megtorold e halált, s légy szerencsés végrehajtója a legnagyobb fejedelem és úr tervének, kit valaha Traján Dáciája bírt.

--

A szerző a következő profetikus szavakat fűzi Papiu Ilarian emlékiratához:

Idáig terjed az emlékirat. A benne foglalt eszméktől van áthatva minden román tényező. A magyar állam ezzel az ideállal egyszer számolni fog, ez kétségtelen.